

Rechtspraak

Maakt samen leven mogelijk

Dit document bevat de alternatieve tekst van het origineel. Dit document is bedoeld voor mensen met een visuele beperking, zoals slechtzienden en blinden.

“Is Het humaan om mensen voor altijd achter tralies te zetten?”

In Nederland zitten 38 mensen een levenslange gevangenis straf uit. Levenslang is, in tegenstelling tot wat soms wordt gedacht, in ons land echt levenslang. Alleen de koning kan, door gratie te verlenen, ervoor zorgen dat iemand voor zijn dood nog de cel uitkomt.

Ik weet niet zo goed wat ik vind van levenslang. Aan de ene kant: mensen kunnen zulke vreselijke dingen hebben gedaan, dat je denkt: levenslang opsluiten, dat is de enige straf die past. Maar aan de andere kant: verdienen mensen op enig moment in hun leven niet een tweede kans? Is het wel humaan om mensen letterlijk voor altijd achter de tralies te zetten?

Voor beide kanten valt veel te zeggen. Het ene moment neig ik naar het ene standpunt, het andere moment naar het andere. Eén ding weet ik wel zeker: ik benijd de rechter niet die voor de keus staat iemand wel of niet levenslang op te leggen. Lees het verhaal vanaf pagina 8.

Rob Edens, hoofdredacteur

En verder

Nieuws – kort	4
Officier van justitie vertelt ‘het hele verhaal’	4
Gedragdeskundigen staan kinderen bij in vechtscheidingszaken	5
CBb-president Reinier van Zutphen nieuwe ombudsman	6
‘Is court a service or a place?’	6
Bestuursrechter Joyce Lie columnist NRC.nl	7
Column	8
Daan Keur	8
Omslagverhaal	9
Levenslang: hoe lang nog?	9
De deur op een kier	12
Op de rol	14
Erik O. (77) herinnert zich niets van stalken ex	14
Interview	16
Raadsheer Peter Lemaire	16
Wetenschap	19
Hoe betrouwbaar zijn processen-verbaal?	19
Reportage	20
De duistere wereld onder de rechtbank in Utrecht	20
Interview	22
Terreurdeskundige Bibi van Ginkel	22
Wablief?	25
Descente	25
Hoe kan dat nou?	26
De uitlevering van Sabir K.	26
Bijzondere rechter	29
Magda Koole zoekt getuigen	29

Nieuws – kort

Officier van justitie vertelt 'het hele verhaal'

Pascale Bruinen, officier van justitie in Maastricht, schrijft sinds 2,5 jaar columns over haar werk in het AD. Nu is er ook een boek. In *'Mijn eerste lijk is gelukkig vers'* passeren in vlot tempo alledaagse, gruwelijke, grappige en hartverscheurende zaken de revue, in en buiten de rechtszaal. De titel van het boek slaat op de aanwezigheid van Bruinen bij een autopsie, onderdeel van de opleiding tot officier. Een officier van justitie geeft leiding aan het onderzoek door de politie bij een strafbaar feit en zorgt voor het strafdossier. Eenmaal bij de rechter, formuleert hij of zij namens de samenleving een strafeis. De rechter spreekt uiteindelijk de straf uit.

Waarom dit boek?

Pascale Bruinen: "Ik vind het belangrijk dat mensen die normaal gesproken niets met justitie te maken hebben, kennis kunnen nemen van alle aspecten van mijn werk als officier van justitie. Daarom schreef ik al columns, maar het was mijn droom een boek te schrijven. Ik wilde het hele verhaal vertellen over mijn loopbaan, vanaf mijn overstap van de advocatuur naar het Openbaar Ministerie, zeventien jaar geleden. Daarnaast vind ik het belangrijk om ook eens een tegengeluid te laten horen. Strafadvocaten komen al zo vaak aan het woord. Wij zijn er ook nog."

Bijna de volledige onderwereld komt in je boek voorbij. Moord, doodslag, brute verkrachtingen, huiselijk geweld, een lijk met schotwonden in een uitgebrande auto. Kan je zeggen wat dit met je doet als mens?

"Mijn onbevangenheid ben ik voor een deel wel kwijtgeraakt. Als officier kom je in aanraking met mensen die de vreselijkste dingen hebben gedaan. Dingen die je je niet kon voorstellen, tot je ermee wordt geconfronteerd. En als je dan de daders in levende lijve ziet, kan je je soms niet voorstellen dat zij daartoe in staat zijn geweest. Dat blijft een wonderlijk fenomeen."

Wat maakte de meeste indruk op je tot nu toe?

"Tjee, dat vind ik erg moeilijk, veel zaken bleven me bij. Maar ik denk toch een zedenzaak waarin kinderen met een verstandelijke beperking zijn verkracht. Dieper kan je denk ik niet zinken."

Waar heb je het meest om moeten lachen?

"Dat is een rechtszaak over een inbraak waarbij een lockpick (een instrument waarmee sloten kunnen worden geopend, red.) werd gebruikt. Met ck dus. Als je dan in de rechtszaal in de richting van een uiterst serieuze rechter je strafeis moet formuleren en je ziet steeds iets anders voor je, is het moeilijk je gezicht in de plooi te houden."

Je boek is heel makkelijk leesbaar. Hoe heb je dat voor elkaar ge kregen? Juristen staan niet bepaald bekend om hun toegankelijk taalgebruik.

"Dank voor het compliment! Ik ben natuurlijk al gewend om toegankelijk te schrijven, anders zou het AD mijn columns niet willen hebben. Maar het is eigenlijk heel simpel. Ik

schrijf wat ik graag zelf zou willen lezen. Dat moet dus vooral niet saai of taai zijn. En ik heb een lijst met verboden woorden uit dat verschrikkelijke juridische jargon. Die is in de loop der tijd steeds langer geworden.”

Gedragdeskundigen staan kinderen bij in vechtscheidingszaken

Familie- en jeugdrechters van de rechtbank Zeeland-West-Brabant houden de komende anderhalf jaar een proef met de inzet van psychologen en orthopedagogen bij vechtscheidingszaken. De verwachting is dat gedragdeskundigen zeer geschikt zijn om de belangen te behartigen van kinderen die in de strijd tussen hun ouders in de knel (dreigen te) raken.

Kinderen delven steeds vaker het onderspit bij een problematische echtscheiding. Ouders die het bijvoorbeeld niet eens kunnen worden over een omgangsregeling, bijten zich soms zo vast in hun onderlinge conflict, dat ze niet meer zien wat goed is voor hun kind. Kinderombudsman Marc Dullaert dringt er al enkele jaren op aan dat rechters in zulke zaken een bijzondere curator benoemen, die uitsluitend de belangen van het kind behartigt.

Als een bijzondere curator wordt benoemd, is dat vrijwel altijd een advocaat. “Dat heeft te maken met de bekostiging”, zegt jeugdrechter Ina Slot, coördinator van de pilot. “Een advocaat kan worden toegevoegd, wat betekent dat de Raad voor Rechtsbijstand de kosten vergoedt. Voor gedragswetenschappers geldt dat niet, tenzij zij als mediator op de lijst van de Raad staan.” Slot heeft verschillende keren zo’n mediator benoemd tot bijzondere curator en dat is haar goed bevallen. “Juristen praten met het kind en de ouders en brengen verslag uit aan de rechter. Maar zij zijn niet opgeleid om iets los te maken bij de ouders. Mijn ervaring is dat gedragdeskundigen dat wel kunnen. Ouders confronteren met hun gedrag kan ervoor zorgen dat zij daarna openstaan voor verandering.”

Voor deze pilot zijn tien psychologen en orthopedagogen geselecteerd, die de rechter zo nodig kan inzetten als bijzondere curator bij problematische scheidings-, gezag- of omgangszaken. Zij zijn voor de duur van deze proef op een toevoegingslijst bij de Raad voor Rechtsbijstand geplaatst. Rechter Slot hoopt dat tijdens die gesprekken al een oplossing wordt gevonden voor bijvoorbeeld de vraag bij wie het kind het beste kan wonen, en hoe de omgang met de andere ouder dan wordt geregeld. “Dat heb ik al een paar keer meegemaakt”, zegt ze. Lukt dat niet, dan is de verwachting dat de rechter beter geïnformeerd wordt en daardoor betere beslissingen kan nemen. Tijdens deze pilot wordt onderzocht of gedragdeskundigen inderdaad betere resultaten behalen dan advocaten die als bijzondere curator optreden.

CBb-president Reinier van Zutphen nieuwe ombudsman

Reinier van Zutphen, president van het College van Beroep voor het bedrijfsleven, is door de Tweede Kamer benoemd tot de nieuwe Nationale ombudsman. De positie van Nationale ombudsman was beschikbaar door het vertrek van Alex Brenninkmeijer. Oud-ANWB-topman Guido van Woerkom leek eerder de nieuwe ombudsman te worden, maar hij trok zich terug. Uit de daarop volgende sollicitatieprocedure kwam Van Zutphen naar voren. Van de 134 uitgebrachte stemmen in de Tweede Kamer, waren er 129 voor hem. Via Twitter liet Frits Bakker, voorzitter van de Raad voor de rechtspraak, weten 'trots en ook ingenomen' te zijn met de benoeming van Van Zutphen.

Hoeveel deuren heeft een rechtszaal?

Soms wel vier, tot verbazing van bezoekers. Anders dan advocaten, hun cliënten, slachtoffers, getuigen en het publiek, komen rechters en officieren van justitie aan de achterkant de zaal binnen. Maar niet door dezelfde deur. De rechterdeur is voor de rechter(s), de linker voor de officier van justitie. Daarmee wordt benadrukt dat zij verschillende taken hebben in het straf proces. De officier eist een straf, de rechter beoordeelt onpartijdig en onafhankelijk of dat terecht is. Sommige zalen hebben ook nog een aparte deur (hier uiterst rechts) voor verdachten die gevangen zitten. Zij wachten in een cel onderin het gerechtsgebouw tot ze voor moeten komen. Dan brengt de parketpolitie ze via een beveiligde gang de zaal in.

'Is court a service or a place?'

"In de komende twee decennia verandert er in de rechtspraak meer dan er in de afgelopen twee eeuwen is veranderd."

Deze voorspelling deed Richard Susskind, rechtspraakgoeroe en hoogleraar aan Oxford, eind januari tijdens het congres 'De rechtspraak van de toekomst' in Rotterdam. De stelling van Susskind is dat in de rechtspraak niets zo blijft als het is, door de voortschrijdende informatietechnologie. Voor de nieuwe generatie, die 24 uur per dag online is, zijn lange procedures en doorlooptijden van jaren eenvoudig onacceptabel. Het inhuren van advocaten, fiscalisten en accountants vinden zij te duur, te ingewikkeld en te tijdrovend. Bovendien zijn adviezen, consulten en juridische constructies niet meer het exclusieve product van een gespecialiseerde beroepsgroep. De nieuwe generatie gaat elders shoppen. Ze kunnen terecht bij banken, vastgoedorganisaties en zelfs supermarkten die hen adequaat bedienen, tegen concurrerende prijzen. Juristen en rechters moeten zich meer en meer afvragen voor welk probleem zij eigenlijk een oplossing zijn, aldus Susskind. In plaats van juridische constructies te perfectioneren, moeten zij zich afvragen wat de klant wil. Hij trok een vergelijking met de doe-het-zelfmarkt. "Klanten willen niet de meest geavanceerde boormachine die er is, maar zo snel en efficiënt mogelijk een gat in de muur zodat zij verder kunnen met hun klus."

Ook voor de rechtspraak verwacht Susskind grote veranderingen. Zo stelde hij bijvoorbeeld het concept van gerechten als fysieke gebouwen ter discussie: "*Is court a service or a place?*"

Bestuursrechter Joyce Lie columnist NRC.nl

Joyce Lie, bestuursrechter bij de rechtbank Oost-Brabant, is sinds begin dit jaar columnist voor NRC.nl. Onder de naam De Togacolumn schrijven afwisselend een advocaat, iemand van het Openbaar Ministerie en rechter Joyce Lie over de wereld van het recht.

Joyce Lie is ook fervent twitteraar. Op haar account @JudgeJoyce_ heeft ze inmiddels meer dan zeventuizend volgers. Haar eerste column ging over haar activiteiten op Twitter en dan met name over de vraag of een rechter dat wel kan doen. Lie: "Om het rechterschap hangt een bepaalde mystiek en ik denk dat het goed is als dat tot op zekere hoogte zo blijft. Maar dat rechters tegelijkertijd 'gewoon' mensen zijn, zou ik even hard van de daken willen schreeuwen als dat het ambt dat zij bekleden, allerm minst gewoon is. Twitter stelt mij uitstekend in staat om die beide boodschappen uit te dragen."

De Rechtspraak verstuurt elke donderdag een nieuwsbrief. Daarin staat het belangrijkste rechtspraaknieuws, een overzicht van gepubliceerde uitspraken en een selectie van nieuwsberichten naar aanleiding van uitspraken. Dé manier om kort en bondig op de hoogte te worden gebracht van belangrijke ontwikkelingen en nieuwsfeiten. De oplage begin maart: 32.615.
Meld je aan voor de nieuwsbrief via www.nieuwsbriefrechtspraak.nl

Meer nieuws op www.rechtspraak.nl/actualiteiten

Column

Deze column wordt achtereenvolgens geschreven door de voorzitter van de Raad voor de rechtspraak, de president van de Hoge Raad en de president van een gerecht.

Daan Keur

“Lees eens een vonnis van een rechter”

Leest u weleens een vonnis van een rechter? U zou dat eens moeten doen. Per jaar wordt er in ons land circa 1,8 miljoen keer uitspraak gedaan door een rechter. Ongeveer twee procent daarvan wordt op rechtspraak.nl gepubliceerd. Wij hanteren daarvoor criteria. Grof gezegd komt het erop neer dat uitspraken moeten worden gepubliceerd als er maatschappelijke belangstelling voor is of als een vonnis bijzondere juridische waarde heeft. Ook geldt de regel dat als er een onvoorwaardelijke gevangenisstraf van vier jaar of langer wordt uitgesproken of tbs wordt opgelegd, de uitspraak na te lezen moet zijn.

Maar een normaal mens snapt die vonnissen niet, hoor ik u denken. Nou, dat was misschien zo, maar dat is niet meer het geval. Een jaar of tien geleden zijn strafrechters gestart met Promis, dat staat voor Project Motiveringsverbetering in Strafvonnissen. Het komt erop neer dat rechters uitgebreider en meer gestructureerd motiveren waarom ze iemand wel of niet schuldig achten. De doelstelling was om ‘de verdachte, de raadsman, andere betrokkenen en de maatschappij als geheel een beter inzicht in het denkproces van de rechter te geven’.

Recent is door de Radboud Universiteit Nijmegen onderzocht of Promis het gewenste effect heeft. Het antwoord is ondubbelzinnig ja. Om dit te onderzoeken zijn interviews gehouden met slachtoffers, verdachten, journalisten, communicatiemedewerkers van gerechten, persvoorlichters, persrechters, persofficieren, advocaten en leden van het Openbaar Ministerie. Ook werd een enquête gehouden onder journalisten, zijn ‘oude stijl’- en ‘nieuwe stijl’-vonnissen aan een breed publiek voorgelegd en is een leesbaarheidstoets uitgevoerd. De conclusie van het onderzoek luidt dat vonnissen beter worden begrepen sinds rechters deze uitgebreider en meer gestructureerd motiveren. En, aldus de onderzoekers: dit leidt tot een grotere acceptatie van de bewezenverklaring.

Kortom: lees eens een vonnis en kijk of u het denkproces van de rechter kunt volgen, want dan weet u pas echt waarom hij tot zijn beslissing is gekomen.

Daan Keur, president van de rechtbank Noord-Nederland

Omslagverhaal

Levenslang: hoe lang nog?

Levenslange gevangenisstraf duurt in principe tot aan de dood. Nederland wijkt daarin af van andere Europese landen. Daar komt steeds meer kritiek op. Is onze vorm van levenslang inhumain? Heeft die straf dan nog wel bestaansrecht? Twee rechters geven hun visie.

Tekst: Pauline van der Mije

“ De hele aardbol verdwijnt onder je voeten. Drie mensen hebben je in principe een doodvonnis gegeven. Alleen de datum van de executie is nog niet bekend.” Zo omschrijft Olaf H. in de VPRO-documentaire *Langgestraft* het moment waarop hij levenslang kreeg. H., naar eigen zeggen onschuldig veroordeeld wegens moord op een echtpaar, ziet wekelijks anderen vertrekken uit de gevangenis. “Iedereen gaat een keer naar huis; ik niet”, zegt hij bedrukt. “De enige manier om van een levenslange gevangenisstraf af te komen in Nederland, is tussen een paar planken in een zwarte lijkwagen.”

Dat is nooit de bedoeling geweest van de wetgever, zegt Yvo van Kuijck, raadsheer (rechter in hoger beroep) bij het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden. “Levenslange gevangenisstraf is in 1870 ingevoerd, als vervanging voor de doodstraf. Daar ging veel discussie aan vooraf. Een leven lang achter de tralies, zonder hoop op een betere toekomst, vond men erger dan de doodstraf.” De toenmalige minister van Justitie stelde als voorwaarde dat er altijd de mogelijkheid moest zijn om gratie te krijgen. Dat ging tot 1986 goed, zegt Van Kuijck. “Levenslang gestraften kregen standaard gratie als ze niet te gevaarlijk waren. Ze kwamen gemiddeld na 17 jaar weer vrij. Daar was helemaal geen discussie over.”

Seriemoordenaar Hans van Z. was in 1986 de laatste, daarna werd het stil. Alleen in 2009 is nog gratie verleend aan een man die op sterven lag. Verder lijkt het alsof levenslange gevangenisstraf zich heeft aangepast aan haar naam. Gratie is niet afgeschaft, maar verzoeken daartoe zijn de afgelopen jaren stevast afgewezen. Voor resocialisatie als voorbereiding op terugkeer in de samenleving, komt deze groep niet in aanmerking. Sommige ‘levenslangen’ zitten al zo’n dertig jaar vast.

Humane invulling

Momenteel hebben 38 mensen levenslang; anderhalf keer zoveel als voor de eeuwwisseling. Dat zal met de verharding van het strafklimaat te maken hebben, zegt Van Kuijck. “Maar ik denk niet dat al die rechters de intentie hadden om iemand voor de rest van zijn leven achter de talies te zetten. Ik had dat ook niet voor ogen toen ik nog officier van justitie was en levenslang eiste tegen een man die tbs had gehad en daarna een kind had gewurgd. Rechters en officieren wisten niet beter dan dat levenslang veroordeelden op den duur vrij kwamen als dat veilig kon. Er is geen principiële debat geweest over wijziging van dat beleid, zelfs geen aankondiging; het is er ingeslopen.

Daarom drong pas laat tot rechters door dat dit een straf zonder perspectief was geworden."

De Arnhemse raadsheer sloot zich aan bij het Forum Levenslang, waarin 130 juristen, wetenschappers, medici en mensen van het gevangenisbestuur pleiten voor een meer humane invulling van de straf. Zij voelen zich gesteund door uitspraken van het Europese Hof in Straatsburg, dat een straf zonder uitzicht op mogelijke vrijlating strijdig vindt met de mensenrechten. "Ik ben niet tegen levenslang, dan zou ik geen strafzaken meer kunnen doen", zegt Van Kuijck. "Maar ik vind wel dat de tenuitvoerlegging anders moet. Staats-secretaris Teeven wijst gratieverzoeken af omdat de slachtoffers nog te kwetsbaar zijn. Wij zeggen: help slachtoffers van ernstige misdrijven bij de verwerking, steun ze vanaf het begin. En als een veroordeelde vrijkomt, kan bij het opstellen van voorwaarden rekening worden gehouden met hun belangen. Maar laat gevoelens van slachtoffers of nabestaanden niet doorslaggevend zijn bij de vraag of iemand vrijkomt. Dat leidt tot rechtsongelijkheid, het is in strijd met Europees recht en met ons eigen strafrechtssysteem, dat méér beoogt dan alleen vergelding. De wet gaat uit van terugkeer in de samenleving en maakt geen uitzondering voor levenslang veroordeelden. Ook zij moeten de kans krijgen hun leven te beteren. Dat lukt niet als je mensen laat verpieteren in een cel, zonder enig zicht op verandering."

Het Forum wil dat niet bewindslieden (die afhankelijk zijn van de kiezersgunst), maar onafhankelijke rechters en gedragsdeskundigen na minimaal achttien jaar alle betrokkenen horen en beoordelen of voortzetting van de straf nog nodig is. Als het gevaar voor recidive is geweken, kan via resocialisatie worden afgekoerst op voorwaardelijke vrijlating na minstens twintig jaar. Toen het Forum een wetsvoorstel van die strekking aanbood aan de Tweede Kamer, kreeg Van Kuijck de vraag waarom zo'n toetsing nodig is. Rechters denken toch heel goed na voordat ze levenslang opleggen? "Natuurlijk, maar als praktijkman weet ik: hoe zorgvuldig een rechter ook oordeelt, hij kan niet twintig jaar vooruit kijken", zegt de raadsheer. "Misschien is de dader dan tot inkeer gekomen, heeft het slachtoffer het misdrijf enigszins verwerkt en is de samenleving de schok te boven."

Mohammed B.

Niet iedereen begrijpt dat een rechter het opneemt voor mensen die vreselijke dingen hebben gedaan, maar Van Kuijck bekijkt dat professioneel. "Ik voel me medeverantwoordelijk voor een humane behandeling van veroordeelden. Wij gaan niet over de uitvoering van straffen, maar leggen ze wel op. Zonder ons vonnis is er geen straf." Dat besefte ook de Amsterdamse strafrechter Martien Diemer toen hij in 2005 met twee collega's Mohammed B. tot levenslang veroordeelde, voor de gruwelijke moord op Theo van Gogh. Levenslang lag voor de hand, want B. had ook twee omstanders verwond, acht politiemensen beschoten, op drie andere agenten gericht én hij had een terroristisch oogmerk, blijktens de dreigbrief aan Kamerlid Hirsi Ali die met een mes op Van Goghs lichaam was vastgepind. "We hielden er rekening mee dat levenslang echt levenslang kan duren", zegt Diemer. "Dan sta je voor een zware beslissing, we liepen enorm op onze tenen."

De rechters deden alles om de onderste steen boven te halen. Wat waren B.'s motieven, leed hij aan een behandelbare stoornis, was er enig zicht op inkeer? "Maar hij werkte niet

mee aan psychiatrisch onderzoek en bad tot Allah dat hij niet tot inkeer zou komen”, zegt Diemer. “Op de zitting zweeg hij. Zijn advocaat mocht hem niet verdedigen, want hij erkende de rechtsstaat niet. Ik probeerde hem uit de tent te lokken: hoezo niet erkennen, dankzij die rechtsstaat had hij toch studiefinanciering gekregen en een bijstandsuitkering? We gaven hem alle ruimte om afstand te nemen van zijn terreurdaden, maar die nam hij niet. En tijdens het laatste woord gooide hij de deur helemaal dicht. Hij had eerder verklaard dat hij op de agenten had geschoten in de hoop dat zij hem een martelaarsdood zouden bezorgen. Nu zei hij dat die agenten ook dood hadden ontmoet. Toen waren we echt uitgepraat.”

Het is goed dat rechters in zulke extreme zaken kunnen terugvallen op levenslang, zegt Diemer. “Ik vind het een armoedige keuze, maar sommige dingen zijn zo gruwelijk dat je niet anders kunt.” Hij las later in Het Parool dat B.’s vrienden hun extreme gedachtegoed vaarwel hadden gezegd en hun leven een heel andere wending hadden gegeven. “B.’s leven is doodgelopen door zijn daad. Maar ik weet niet of hij over twintig jaar nog zo denkt. Daarom lijkt het me een goed idee om dan nog eens te kijken. Het is een rustige gedachte om een veiligheidsklep te hebben als je zo’n zware straf oplegt. Uiteindelijk is elk rechterlijk oordeel, hoe goed ook overwogen, een momentopname. Ook levenslang.”

[>> Pagina 12: Wim Anker: ‘Geef onze klanten een stip aan de horizon.’](#)

De deur op een kier

Als iemand weet hoe tot levenslang veroordeelden eraan toe zijn, is het Wim Anker wel. Zes van de 38 levenslangen zijn cliënten van advocatenkantoor Anker & Anker in Leeuwarden. Wim zoekt ze regelmatig op, al kan hij juridisch weinig doen. “Als ze vroegen of er toekomstperspectief was, zei ik: geen enkel. Je moet mensen geen valse hoop geven. Tegenwoordig zeg ik voorzichtig: er is reuring.”

Tekst: Pauline van der Mije

Als beginnend advocaat ‘met de korte broek nog aan’ verdedigde Wim Anker in 1983 Ton P. in hoger beroep. De rechtbank had hem levenslang gegeven omdat hij een negenjarig meisje had misbruikt en vermoord. “Ik moest me eerst verdiepen in levenslang, er was nauwelijks iets over bekend”, zegt Anker. “Het ministerie had zelfs geen lijst van veroordeelden.” Terwijl P.’s straf werd omgezet in achttien jaar plus tbs, ontstond bij Anker & Anker een archief dat inmiddels vele ladekasten beslaat.

Nederland heeft het meest rigide systeem van alle EU-landen, zegt Anker. “Overall is iets geregeld: voorwaardelijke invrijheidstelling na een aantal jaren, toetsing door de rechter of een goed functionerende gratieprocedure. Wij hebben geen van drieën. De kans op gratie is momenteel nul-komma-nul. Zelfs modelgevangene Loi Wah C. (ruim een kwart eeuw geleden veroordeeld voor het doden van een Chinees gezin, red.) heeft vijf keer nul op het rekest gekregen. Als hij al geen gratie krijgt, komt niemand in aanmerking.”

Anker probeert ‘zijn’ levenslangen af en toe moed in te praten. “Ik heb één keer de fout gemaakt er drie op een dag te bezoeken. Dat doe ik nooit meer. Het is loodzwaar, want waar moet je over praten? In het heden is elke dag hetzelfde, het verleden was meestal een grote chaos en een toekomst hebben ze niet.”

De advocaat ziet veel wanhoop, depressie en eenzaamheid. “Voormalig cliënt Koos H., in 1982 veroordeeld voor misbruik van en moord op drie meisjes, komt uit een gezin van negentien. Eén broer zoekt hem af en toe nog op.” Maar ook binnen de gevangenis muren is het isolement groot. “Iedereen weet: die heeft niets meer te verliezen. Dat kan gevaarlijk zijn. Medegedetineerden en gevangenis personeel houden dikwijls afstand.”

Terwijl Wim Anker vertelt, bladert broer Hans door hoopgevende rechterlijke uitspraken: het Europees Hof voor de Rechten van de Mens heeft bepaald dat het opleggen van levenslang zonder perspectief op eventuele vrijlating inhumain is. “Het constitutioneel hof van Sint Maarten heeft daarom levenslang uit het Wetboek van Strafrecht geschrapt. Dat gebeurt binnen ons koninkrijk!” In Nederland oordeelde de Hoge Raad in 2009 dat de mogelijkheid van gratie voldoende is. Er kán strijd ontstaan met het mensenrechtenverdrag, als blijkt dat de gratie een wassen neus is. Volgens de Ankers is dat het geval in Nederland, gelet op het politieke klimaat. “Maar dat is heel moeilijk aan te tonen, want gratieverzoeken komen niet vaak voor.”

De broers bespeuren wel terughoudendheid onder rechters bij het opleggen van levenslang. “Maar van beleidsverandering op het ministerie is nog geen sprake”, zeggen ze. “Terwijl de oplossing zo eenvoudig is. Een rechterlijke

toetsing na twintig jaar geeft onze cliënten een stip aan de horizon. Vrijheid is lang niet voor iedereen mogelijk. Maar als de deur op een kier staat, richten mensen zich op de toekomst, op scholing, op het aanhalen van contacten. Ze gaan weer leven.”

Twee keer levenslang

John O., ooit bekend als de Gifmenger van Berkel, heeft als enige in Nederland twee keer levenslang gekregen. Hij was huisarts van beroep en vergiftigde zijn vrouw. Daarvoor is hij 8 juni 1954 tot levenslang veroordeeld. Vier jaar later was het weer mis: dokter O. diende medegevangene Adriaan Lodder die zelf ook een levenslange gevangenisstraf uitzat omdat hij zijn vrouw had vergiftigd een fatale dosis cyaankali toe. Dat kwam hem nog eens op levenslang te staan. John O. heeft geen schuld bekend. Toch kreeg hij in 1975 gratie. Volgens deskundigen was hij een ander mens geworden en vormde hij geen gevaar meer voor anderen.

Bron: Overzicht levenslang gestraften in Nederland, Anker & Anker advocaten

Op de rol

Erik O. (77) herinnert zich niets van stalken ex

- Waar: Politierechter in Middelburg (rechtbank Zeeland-West-Brabant).
- De Zaak: De 77-jarige Erik O. uit Axel in Zeeuws-Vlaanderen zou zijn ex-partner de afgelopen twee jaar hebben gestalkt. Volgens zijn advocaat heeft een contactverbod geen enkele zin omdat zijn cliënt alles binnen 45 minuten vergeet.
- Uitspraak: Schuldig: Erik krijgt een voorwaardelijke boete van 75 euro en een contact en locatieverbod.

“Cliënt kan zijn gedrag niet aanpassen aan vonnis”

Tekst: Martijn Delaere

De 77-jarige Erik O. uit het Zeeuws-Vlaamse dorp Axel weet van de prins geen kwaad. Bloemetjes achter de ruitenwisper doen, in de tuin scharrelen, door de straat rijden en toeteren. Ja, dat heeft hij allemaal gedaan om de aandacht van zijn (ex-)geliefde te trekken. Dat zij daar schoon genoeg van heeft, kan er bij de oude man niet in. “We hebben achtenhalf jaar voor elkaar geleefd; dat kan niet zomaar over zijn. Je houdt van elkaar of niet.” “Maar het kan gebeuren dat de liefde voorbij is”, houdt politierechter Smits hem voor. Erik O. kan er met zijn verstand niet bij.

Mevrouw A., de ex, heeft bij de politie geklaagd over het gedrag van Erik. Hij maakte het blijkbaar zo bont, dat de officier van justitie hem in de aanloop naar de zitting van vandaag zelfs een gedragsaanwijzing gaf: uit de buurt blijven. “Maar ze komt nog wel bij mij thuis”, zegt Erik. “Is dat zo?”, vraagt de Zeeuwse politierechter. “Dat heb ik niet in het dossier gelezen.” O. houdt vol: “Vanochtend was ze er niet, maar gisteren nog wel”. Of hij nog steeds bij haar langs gaat, wil de rechter weten. “Nee, ik krijg geen kans. Ze is als een blad aan een boom omgeslagen. Ik blijf niet aan de gang.” “Dat lijkt mij een goed standpunt”, reageert de politierechter.

Stoppen

Mevrouw A. heeft hem in een brief gemaand te stoppen met zijn toenaderingspogingen. De politie heeft dat ook gedaan. Maar de heer O. heeft zich nergens wat van aangetrokken. “Terwijl hij haar wens om privacy diende te respecteren en haar met rust moest laten”, zegt officier van justitie Van den Oever. “Dat heeft hij niet gedaan; hij is haar opzettelijk blijven lastigvallen. Dat is stalking en dat is strafbaar.” Omdat Erik ‘een oudere man met blanco documentatie’ is, ‘past’ ze haar strafeis ‘aan’ en vraagt ze om een voorwaardelijke geldboete van 2.500 euro, met daaraan gekoppeld een contact-en locatieverbod.

Speelbal

Gedragsaanwijzing, contactverbod, het klinkt imposant, maar het zal niets uithalen, bevroedt Eriks raadsman. Niet omdat Erik lak heeft aan een rechterlijke uitspraak, maar omdat hij lijdt aan defect kortetermijngeheugen. “Een straatverbod zal niet beklijven.

Cliënt kan zijn gedrag niet aanpassen aan het vonnis. Cliënt weet ook niet waarom hij hier zit." Erik is volgens raadsman Wouters een 'speelbal van zijn psychische problemen'. "Zijn geheugen is zijn vijand geworden." Erik heeft mevrouw A. nooit willen lastigvallen, laat staan angst aanjagen, zegt Wouters: "Om van stalking beschuldigd te kunnen worden, moet vaststaan dat iemand dat opzettelijk en stelselmatig heeft gedaan. Cliënt zou niet weten wie hij heeft gestalkt. Hij heeft nooit het oogmerk gehad mevrouw tot iets te dwingen of inbreuk te maken op haar persoonlijke levenssfeer." Het is duidelijk: Erik heeft hier niets te zoeken en dient te worden vrijgesproken.

Briefjes

"Het is vreselijk als je van iemand houdt die niet van jou houdt, of niet meer. Maar daar heb je je bij neer te leggen", zegt politierechter Smits. Dat geldt ook voor Erik O. "Iets wat er niet meer is, moet je niet op gang proberen te brengen door heel veel contact te zoeken. Volgens uw advocaat heeft dat alles te maken met uw leeftijd en uw geheugen. Ik begrijp best dat sommige dingen lastiger worden, maar ik heb briefjes van u in het dossier gezien waaruit blijkt dat u heel goed wist dat mevrouw A. geen contact meer met u wilde. U wilde de relatie herstellen, maar dat wilde mevrouw A. niet. Dat dit niet opzettelijk zou zijn gebeurd, vindt onvoldoende steun in het psychologisch rapport."

Dat Erik zijn ex-partner heeft gestalkt, wil volgens de politierechter niet zeggen dat hij nu een crimineel is. "Criminelen doen voor hun beroep aan de lopende band foute dingen. Dat doet u niet, maar toch hebt u een strafbaar feit begaan en daar hoort een straf bij." Een geldboete van 2.500 euro, ook al is die voorwaardelijk, vindt de rechter al te gortig. Hij maakt er 75 euro van, voorwaardelijk. Het contact- en locatieverbod neemt hij wel over. "Begrijpt u het?" Ja, murmelt de 77-jarige stalker. "Maar wat als zij morgen voor de deur staat?" "Dan doet u niet open en maakt u een foto", zegt de rechter. Raadsman Wouters weet dat hij dan gewoon opendoet.

Interview

Raadsheer Peter Lemaire

'Je moet niet over je heen laten lopen'

Peter Lemaire, voorman van het overlegorgaan van strafrechters, neemt afscheid. Hij vertrekt naar Aruba, waar hij vice-president wordt van het Gemeenschappelijk Hof van Justitie. Een interview over camera's, beleidsmatig werken, politieke uitspraken en van je afbijten.

Tekst: Rob Edens

Peter Lemaire is misschien wel de personificatie van de stelling dat er in de afgelopen jaren veel is veranderd in de wereld van de strafrechters. Tot een paar jaar geleden werd er nog regelmatig gedebatteerd over de vraag of rechters wel in praatprogramma's moeten gaan zitten om op tv mee te discussiëren over rechterlijke uitspraken. Het adagium was immers: een rechter spreekt door zijn vonnis, eventueel met een toelichting door een persrechter als er vragen zijn. Maar een praatprogramma, dat was lang een brug te ver. Voor Lemaire, raadsheer (rechter in hoger beroep) bij het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden en voorzitter van het LOVS, het landelijk overlegorgaan van strafrechters, is het niet eens meer een vraag of een strafrechter dat wel moet doen. Hij schoof zelf regelmatig aan bij zo'n programma. Recent zat hij bij Pauw toen er ophef was over het verkeersongeluk in het Limburgse Meijel. Hierbij kwamen een tweejarig meisje en haar grootouders om het leven. Onbegrip was er over het feit dat de veroorzaker van het ongeval, een 33-jarige Pool, een taakstraf kreeg opgelegd. De zaak kwam mede groot in het nieuws doordat de vader van het omgekomen meisje een stoel naar de rechter gooide.

Wat dacht u op het moment dat die stoel door de lucht vloog? Dit werpt ons weer terug?

"Nee hoor. Als we maar bereid zijn om voor de camera's toe te lichten waarom de uitspraak is zoals die is. De emoties zijn natuurlijk groot in zo'n zaak. Maar de uitleg dat iemand alleen kan worden gestraft voor bewezen feiten en bewezen schuld, wordt uiteindelijk wel gesnapt. Zeker in verkeerszaken blijft het moeilijk, want het kleinste foutje achter het stuur kan verschrikkelijke gevolgen hebben. Maar een rechter kan zijn oordeel niet alleen laten afhangen van de toevallige gevolgen, hoe erg die ook zijn. Dan zou het willekeurig worden. Dat wil niemand." Het veel actiever naar buiten treden door rechters en de - hiermee uiteraard verband houdende - toenemende belangstelling van de media voor strafrecht, is de eerste grote ontwikkeling die Lemaire in de afgelopen vijf jaar zag. "Al geloof ik wel dat wij meer zijn veranderd dan de media."

Rechtseenheid

Een tweede belangrijke ontwikkeling - "ik geef toe, dat is een minder sexy onderwerp" - is dat strafrechters beleidsmatiger zijn gaan werken. Lemaire wijst op de zogenoemde oriëntatiepunten. Dat zijn referentiepunten die rechters gebruiken om ervoor te zorgen dat vergelijkbare delicten ook vergelijkbaar worden bestraft. Een diefstal in Middelburg die onder min of meer gelijke omstandigheden plaatsvindt als een diefstal in Groningen, moet uit oogpunt van rechtsgelijkheid voor iedereen hetzelfde gevolg hebben. Op het systeem van oriëntatiepunten wordt in het strafrecht vaak een beroep gedaan, ook door advocaten en het Openbaar Ministerie. Een belangrijk wapenfeit is verder dat er onder Lemaire's voorzitterschap professionele standaarden voor strafrechters zijn vastgesteld. Die garanderen dat een bepaalde minimumkwaliteit van rechtspraak wordt geleverd, bij een beheersbare werkdruk. Omschreven is bijvoorbeeld bij welke zaken een meervoudige kamer wordt ingeschakeld en wanneer één enkele rechter de zaak kan afdoen. Ook is geformuleerd hoeveel tijd een rechter minimaal krijgt voor een bepaald soort zaak en op hoeveel juridische ondersteuning rechters een beroep kunnen doen. Alles met het oog op het waarborgen van kwaliteit. Wie echter weet hoezeer rechters hechten aan hun onafhankelijkheid, beseft dat het niet makkelijk was hier afspraken over te maken. Lemaire: "Ik ben er trots op dat het uiteindelijk is gelukt om tot die professionele standaarden te komen. We hebben er heel bewust voor gekozen om die standaarden niet van bovenaf te formuleren, maar juist uit de praktijk naar voren te laten komen. Als je een reeks werkwijzen naast elkaar legt en kijkt wat de rechters zelf een verantwoorde manier vinden om zaken te behandelen, kan je daar conclusies uit trekken. Het past ook heel erg bij rechters om de tijd te nemen die nodig is om tot goede afspraken te komen."

Vlucht naar voren

Lemaire is niet bang om bij tijd en wijle van zich af te bijten. Zo was hij vorig jaar groot in het nieuws toen hij ervoor pleitte het pooiervod weer in te voeren. Ook liet hij van zich horen toen staatssecretaris Teeven het plan had opgevat om vanwege budgettaire redenen de gevangenisstraf van bepaalde gedetineerden om te zetten in een thuisstraf met een enkelband. En eerder gaf hij publiekelijk te kennen dat hij het niet eens was met aanhoudende uitspraken van politici die strafrechters aanvielen op lage straffen. Lemaire reageerde steeds 'zeer bewust, zeker niet impulsief'. "Rechters zijn kwetsbaar", zegt hij. "Wij doen uitspraak in individuele zaken, het is voor ons niet zo makkelijk om mee te doen aan het maatschappelijk debat. Maar als de kritiek aanhoudt en als die niet terecht is, moet je op een gegeven moment de keus maken voor de vlucht naar voren. Bij die uitspraak over het pooiervod was de aanleiding dat er al lang kritiek werd geleverd: rechters zouden in mensenhandelzaken te makkelijk vrijspreken. Daarbij werd over het hoofd gezien dat de wet vaak hoge eisen stelt aan het bewijs. In de prostitutiebranche komen veel meer moeilijk te bewijzen misstanden voor dan de wetgever bij de legalisering heeft voorzien. Dan moet je de strafbaarstelling opnieuw tegen het licht houden, vind ik."

Het enkelbandenplan kon niet onweersproken blijven. “Als de rechter een gevangenisstraf oplegt, legt hij een gevangenisstraf op, geen enkelband. Punt. En wat betreft de strafmaat is het niet goed als politici blijven zeggen dat de rechters te soft zijn. Internationale vergelijkingen spreken dat tegen. Als rechters een bepaalde straf opleggen, is daarover debat geweest tijdens de rechtszitting en heeft de rechter daarover nagedacht. En is iemand het daar niet mee eens, dan is er hoger beroep mogelijk. Ons stelsel deugt en het zou goed zijn als politici - als wetgever medeverantwoordelijk voor ons strafstelsel - dat consequent zouden verdedigen. Iedereen kan uiteindelijk voor het hekje komen te staan. Dan verwacht je dat een onbevooroordeelde rechter bereid is naar jouw kant van het verhaal te luisteren. Daar hebben we allemaal belang bij. Dus blijf niet steeds roepen dat het niet deugt. Ergens houdt het op. Als rechterlijke macht moet je niet over je heen laten lopen.”

Wetenschap

Hoe betrouwbaar zijn processen-verbaal?

Processen-verbaal, officiële schriftelijke verslagen van opsporingsambtenaren, zijn erg belangrijk in het strafproces. Ze zijn onderdeel van het strafdossier dat rechters gebruiken om een oordeel te vormen over een zaak. Vooral processenverbaal van verdachtenverhoren door de politie zijn belangrijke documenten. Alleen, hoe betrouwbaar zijn ze?

Tekst: Rien Aarts

Uit onderzoek van het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) en de Universiteit Leiden blijkt dat processen-verbaal van de politie maar ongeveer een kwart van het verdachtenverhoor weergeven. Een proces-verbaal laat bijvoorbeeld niet zien of er druk is uitgeoefend op een verdachte om een bekentenis af te leggen. Omdat emoties en aarzelingen bij de verdachte vaak niet terug te vinden zijn in het proces-verbaal, kan een verdachte op papier veel zekerder overkomen dan hij in werkelijkheid is.

Een oplossing voor dit probleem is het gebruik van audio- en video-opnamen. De onderzoekers adviseren dan ook vaker beeld en geluid toe te voegen aan het strafdossier. Ze waarschuwen wel voor de risico's die dat met zich meebrengt: beelden zijn zo dominant, dat ze andere beschikbare informatie kunnen verdringen. Hierdoor kunnen verdachten eerder schuldig worden verklaard, zo blijkt uit het onderzoek.

Malsch, M. *Kijken, luisteren, lezen – De invloed beeld, geluid en schrift op het oordeel over verdachtenverhoren* (Amsterdam 2015).

Rechters passen kinderrechtenverdrag vaker toe

Nederland heeft in 1995 het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) omarmd. In dit verdrag staan belangrijke kinderrechten, zoals het recht op onderwijs en bescherming tegen geweld. Deze rechten gelden in alle deelnemende landen. Uit onderzoek van het Centre for Children's Rights Amsterdam (CCRA) van de Universiteit van Amsterdam blijkt dat het kinderrechtenverdrag steeds vaker een rol speelt bij gerechtelijke uitspraken. Ook passen rechters het verdrag vaker uit eigen beweging toe. De onderzoekers bestudeerden, in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, ruim 650 uitspraken van de afgelopen drie jaar en vergeleken deze met eerder onderzoek over een periode van bijna tien jaar daarvoor.

De Graaf, J.H. *De toepassing van het Internationaal Verdrag Inzake de Rechten van het Kind in de Nederlandse rechtspraak – Deel II* (Amsterdam 2015).

Reportage

De duistere wereld onder de rechtbank in Utrecht

Achtien kilometer papier

Geen streepje daglicht komt er binnen. Om er te kunnen komen, moet het onderste knopje van de lift worden ingedrukt; zelfs de parkeergarage ligt hoger. Diep onder de zittingszalen van de Utrechtse rechtbank bevindt zich het archief van de rechtbank Midden-Nederland. Een wereld vol papier. Heel veel papier.

Tekst: Rien Aarts

Eenmaal uit de lift zie je lange gangen vol archiefkasten. Uit luidsprekers in het plafond klinkt muziek. "Ze zijn aangesloten op een computer. Radio's werken hier niet, er is geen bereik", vertelt archivaris Sandy Schreur. Hij en zijn team dragen zorg voor de gerechtelijke archieven. De zware archiefkasten laten zich verbazingwekkend makkelijk verplaatsen door te draaien aan een tandwiel. Gangpaden verschijnen en verdwijnen. Door de muziek heen klinkt het continue gezoem van de airco, onderdeel van het nauwkeurige klimaatbeheersingssysteem.

De temperatuur is altijd rond de achttien graden, de luchtvochtigheid onder de vijftig procent. Kouder en droger mag, graag zelfs. Warmer en vochtiger onder geen beding: het zou betekenen dat bacteriën en schimmels vrij spel krijgen. Alles in deze immense ruimte is gericht op behoud van het papier. De Rechtspraak verwerkt ongeveer 1,8 miljoen rechtszaken per jaar. Een groot deel van de bijbehorende dossiers wordt lang bewaard. Ze vallen onder de Archiefwet. De dossiers kunnen van belang zijn voor burgers en overheid, bijvoorbeeld als er nieuw bewijs opduikt in een zaak die jaren geleden is afgesloten. Op een archiefplank van een meter passen zo'n tachtig dossiers. Alleen hier in Utrecht ligt al achttien kilometer papier, verdeeld over zo'n anderhalf miljoen dossiers. Alle ge rechten (elf rechtbanken, vier gerechtshoven en twee bijzondere colleges) hebben een dergelijk archief.

Bewaartermijn

Sandy bladert door een stapel papieren. "Opiumwet... artikel 10," zegt hij. "Deze moet ik twintig jaar bewaren." Er zijn verschillende bewaartermijnen, vastgelegd op zogenoemde selectielijsten. Hoe lang een document in het archief blijft, is afhankelijk van het soort document, maar ook van bijvoorbeeld de hoogte van de straf. Het rechtbankdossier van een zaak waarin een levenslange gevangenisstraf is uitgesproken, blijft hier honderd jaar liggen. Kleine overtredingen worden zes jaar bewaard. Het centrum van Utrecht ondergaat op dit moment een enorme verbouwing, met veel bestuursrechtelijke dossiers tot gevolg. Deze blijven minimaal zeven jaar liggen.

Cultureel erfgoed

Als de bewaartermijn is verstreken, wordt een groot deel van de papieren vernietigd. Documenten als het verzoekschrift en de dagvaarding blijven permanent bewaard. Bijzondere dossiers krijgen een speciale behandeling. Die worden na de bewaartermijn in

zijn geheel overgebracht naar het nationaal of regionaal archief. Een aanwijzingscommissie komt geregeld bijeen om te bepalen welke zaken dit zijn. Een voorbeeld is het dossier van de Baarnse moordzaak, een zaak die veel reuring veroorzaakte in de jaren zestig van de vorige eeuw. Maar ook dossiers over de KNVB, NS en diverse vakbonden worden bewaard. Ze zijn onderdeel van ons culturele erfgoed. Het is voor Sandy een van de charmes van zijn werk; hij heeft geschiedenis gestudeerd. "Dit is mijn rommelhoek, hier ben ik wat dingen aan het uitzoeken", zegt hij, terwijl hij het oudste stuk uit de collectie pakt. 'Huwelijks voorwaarden, van 26 maart 1888 tot 23 april 1892' staat geschreven op de voorkant. Ernaast staat een parketregister uit 1916. Het archief werkt volgens een nauwgezet systeem. Elk papiertje dat onderdeel is van een rechtbankdossier, komt uiteindelijk in handen van de archiefmedewerkers. Terwijl Sandy met de oude stukken bezig is, wordt boven de grond in de schoningskamer de eerste selectie van een nieuw dossier gemaakt. Hier verwijderen archiefmedewerkers overbodige papieren, elastiekjes en plakband. Nietjes ook, anders dreigt roest het papier te beschadigen.

Zuurvrij

Als het werk in de schoningskamer erop zit, worden de dossiers in zuurvrij papier verpakt. Dit beschermt ze tegen verval. Het lint dat het pakket bij elkaar houdt is eveneens zuurvrij, net als de doos waar het pakket in verdwijnt. Belangrijke foto's worden netjes in een speciaal mapje gestopt. Alles volgens wettelijk protocol. Zijn de dossiers voldoende beschermd, dan kunnen ze door. Ze gaan ondergronds, naar het archief.

Interview

Terreurdeskundige Bibi van Ginkel

'Harde aanpak alléén werkt averechts'

Wat kan de rechter betekenen in deze tijden van terreurdreiging? Terrorisme-expert Bibi van Ginkel: "Denk je nou echt dat het iemand die zijn leven wil opofferen iets uitmaakt of er vijf of tien jaar celstraf dreigt?"

Tekst: Rob Edens

Nou, jullie zijn lekker bezig geweest in Parijs, zeg. Dit krijgen moslims te horen als ze op een verjaardagfeestje zijn!" Terreurexpert Bibi van Ginkel komt met dit voorbeeld als haar wordt gevraagd wat ze ervan vindt dat moslims worden opgeroepen publiekelijk afstand te nemen van terroristische activiteiten. Deze roep klonk luid na de aanslagen begin januari in Parijs en een maand later in Kopenhagen. En ook eerder, na 9/11, na de moord op Theo van Gogh en na andere aanslagen door moslimradicalen. Van Ginkel: "Moeten mensen dan serieus gaan zeggen dat ze niet achter dit soort acties staan? Prima natuurlijk als ze dat willen zeggen. En fantastisch als mensen hierbij het voortouw nemen. Maar je kunt mensen toch moeilijk het verwijt maken dat ze zich niet verontschuldigen voor iets waar ze part noch deel aan hebben? Het is een individuele keuze om je wel of niet te laten horen."

Drukke tijden

Het zijn drukke tijden voor Van Ginkel. Ze is verbonden aan Clingendael, instituut voor internationale betrekkingen en aan het ICCT, het International Centre for Counter-Terrorism in Den Haag. Sinds de aanslagen in Parijs, eerst op de redactie van Charlie Hebdo en later op een Joodse supermarkt, is er vrijwel geen nieuwsredactie die Van Ginkel niet belde om commentaar. Voor Rechtspraak alle redenen om haar de centrale vraag voor te leggen: wat kunnen het strafrecht en de rechter wel en wat niet betekenen in deze tijden? En welk heil is er te verwachten van het aanscherpen van wet- en regelgeving? Van Ginkel: "Mensen voor de strafrechter brengen die zich op de een of andere manier met terroristische activiteiten inlaten, is zeker een instrument dat een samenleving moet inzetten. Ook het maken van nieuwe wetten en regels hoort daarbij. Als gevoelens van onveiligheid dichterbij komen, wil een

samenleving dat. En dan is het ook logisch dat politici daarin meebewegen, daar zijn ze politicus voor. Maar als je denkt dat strengheid terroristen afschrikt, zit je er echt naast. Denk je nou heus dat het iemand die zijn leven wil opofferen, iets uitmaakt of er vijf of tien jaar celstraf dreigt? Begrijp me goed, het kan heel goed een functie hebben om de strafmaat op te krikken. Maar mijn boodschap is steeds: wees je ook bewust van de keerzijde. Alleen maar een strenge aanpak werkt zelfs averechts."

Ik snap dat een terrorist die zijn leven wil geven, zich niet door een extra jaar cel laat afschrikken. Maar u zegt dat een harde aanpak averechts kan werken, dus de kans op aanslagen verhoogt?

“Ja. Dat zijn ingewikkelde processen, maar in de kern komt het erop neer dat als de maatschappij zich verzet tegen de denkbeelden van een bepaalde groep, die groep geneigd is zich sterker tegen die samenleving af te zetten. Je moet je er altijd van bewust zijn dat een maatregel niet alleen de persoon in kwestie treft, maar ook mensen eromheen.” Van Ginkel laat op de computer een piramide zien. De brede onderlaag bestaat uit onverschilligen. Daarboven, minder in aantal, activisten. Daarboven, nog minder in aantal, radicalen. Aan het topje van de piramide bevinden zich terroristen. “De kunst is nu te bepalen wanneer je welke tegenmaatregelen inzet tegen welke mensen. Je kunt bijvoorbeeld de verheerlijking van geweld strafbaar stellen. Als je dat uitwerkt, kan je besluiten dat mensen op Facebook een onthoofdingsfilmpje niet mogen *liken*. Doet iemand dat, dan kan je hem straffen. Maar daarmee geef je mensen wel het gevoel dat ze niet mogen denken wat ze willen. Voorstelbaar is dat je daarmee van een onverschillige een activist maakt, van een activist een radicaal, of van een radicaal een terrorist. Een ander voorbeeld in dit verband is het uit de lucht halen van propagandawebsites. Natuurlijk, als er actief wordt opgeroepen aanslagen te plegen wordt er een grens overschreden. Maar als dat niet het geval is, richt het uit de lucht halen van zo'n site alleen maar schade aan. Binnen twee minuten is er een nieuwe website, en ondertussen gaf de overheid het signaal af dat mensen de mond wordt gesnoerd.”

Maar waar houdt de vrijheid van meningsuiting dan wel op?

“Dat bepaalt maar één iemand: de rechter. Ik kan er een mening over hebben, en jij ook. Maar persoonlijke meningen doen er niet toe. Het gaat er uiteindelijk om wat de rechter zegt. Hij toetst de wet aan de praktijk en oordeelt.”

Hoe kunnen we ervoor zorgen dat mensen niet radicaliseren?

“Dat is een vreselijk lastige vraag zonder eenduidig antwoord. Ieder radicaliseringsproces is een uniek proces, afhankelijk van persoonlijke achtergronden, het sociaal milieu waarin iemand verkeert en de kansen die hij krijgt. In preventief opzicht is het ook heel erg belangrijk hoe een samenleving in elkaar zit. De geluiden dat er op de arbeidsmarkt ge discrimineerd wordt, zijn al heel lang hardnekkig. Dat wordt door een grote groep gevoeld en ervaren als ingebakken onrecht. Dat is dus zeker iets waartegen actie moet worden ondernomen. Het is de kunst de problemen te ontrafelen op het niveau van het individu, op het niveau van de groep en op het niveau van de samenleving.” “Voor individuele gevallen is er geen andere oplossing dan per persoon te bekijken hoe je mensen die dreigen te radicaliseren, nog kunt bereiken. Het beste initiatief waar ik in de afgelopen tijd over hoorde, was de hulplijn voor ouders met radicaliserende kinderen. Een initiatief van de moslimgemeenschap zelf, voor moslims. Het gaat erom mensen te raken, bij bijna iedereen is dat nog mogelijk. Veel begrip en verstand van communicatie is ook essentieel. Wat is de boodschap, wie zendt 'm uit? Vaak moet dat juist niet de overheid zijn, dat is geen *credible messenger*. Maar het kan wel de voetbalcoach zijn, of de oom, of de buurman, of de imam.”

Wat is de meest *credible messenger*?

“Dat zijn zonder twijfel de mensen die geradicaliseerd zijn, inzicht in zichzelf hebben gekregen en weer met beide benen op de grond staan. Een meer onverdachte bron voor een tegengeluid is er niet.”

Bibi van Ginkel (1971)

Dr. Bibi van Ginkel studeerde internationaal en Europees recht aan de Universiteit Utrecht. In 2010 promoveerde ze op de legaliteit en legitimiteit van het optreden van de Verenigde Naties in de strijd tegen terrorisme en de daaruit volgende effectiviteit. Van Ginkel is senior onderzoeker aan Clingendael, instituut voor buitenlandse betrekkingen. Ze richt zich op het bestrijden van terrorisme in de nationale en internationale context. Van Ginkel is tevens als onderzoeker verbonden aan het International Centre for Counter-Terrorism in Den Haag.

Wablief?

Descente

Soms vindt een rechter dat hij tijdens de zitting letterlijk de situatie niet kan overzien.

Hij gelast dan een 'descente'. Wat betekent dat eigenlijk?

Af en toe is een situatie niet te omschrijven. "Je had het moeten zien", klinkt het als de uitleg niet wordt begrepen. Ook in het recht komt dit voor. Bijvoorbeeld als een woningbouwvereniging een huurder met verzamelwoede uit zijn huis wil zetten. Hoe ziet de woning er van binnen uit? Of bij een conflict tussen gemeente en burger over een perceelgrens. Staat die heg nou wel of niet op gemeentegrond? In sommige gevallen kan het nodig zijn dat een rechter ter plekke de situatie bekijkt, net als de Rijdende Rechter op televisie.

Dit wordt 'descente' genoemd, wat Frans is voor 'afdaling'. De rechter daalt als het ware af naar de plek van het conflict. De term is een overblijfsel uit de tijd dat Napoleon de basis legde voor rechtssystemen over de hele wereld, waaronder het onze.

Ook het strafrecht kent een soort descente, genaamd 'schouw'. Hierbij bekijkt de rechter de plaats delict.

Wilt u een term uitgelegd krijgen? Mail naar redactie@rechtspraak.nl

Hoe kan dat nou?

De uitlevering van Sabir K.

Sinds 2011 probeert de Nederlandse staat Sabir K. uit te leveren aan de Verenigde Staten, waar hij wordt verdacht van terrorisme. Begin dit jaar blokkeert de kortgedingrechter zijn uitlevering.

Opnieuw, want het is niet de eerste keer dat een rechter dit doet. Is de zaak nu eindelijk afgerond?

Tekst: Rien Aarts

Wat is er gebeurd?

In september 2010 wordt de Nederlands-Pakistaanse Sabir K. in Pakistan gearresteerd. Kort daarop vaardigt de VS een arrestatiebevel tegen hem uit, omdat K. in Afghanistan voor Al Qaeda zou hebben gevochten tegen Amerikaanse militairen. Na ruim zeven maanden in een Pakistaanse cel wordt hij op het vliegtuig naar Nederland gezet en op Schiphol gearresteerd. De Amerikanen vragen Nederland K. uit te leveren. Een lange uitleveringsprocedure begint.

Waarom duurt het zo lang?

Hoewel Nederland een uitleveringsverdrag met de VS heeft, worden burgers niet zomaar overgedragen. Uitlevering kan worden aangevochten. De rechter speelt een belangrijke rol. Zo wordt een uitleveringsverzoek eerst voorgelegd aan de uitleveringsrechter. Deze kijkt of aan alle wettelijke vereisten is voldaan.

K. vertelt de rechter dat hij in Pakistan is gemarteld en dat de Amerikaanse autoriteiten daarbij betrokken zijn geweest. Als dit laatste vast zou staan, kan de uitleveringskamer de uitlevering weigeren. Het is namelijk verboden om een persoon uit te leveren die is gefolterd door toedoen van het land dat om uitlevering vraagt. Binnen deze uitleveringsprocedure ziet de rechter echter onvoldoende aanleiding om hier verder onderzoek naar te doen, bijvoorbeeld door getuigen te horen. De ruimte om dit soort onderzoek te doen is voor een uitleveringsrechter ook beperkt. Het uitleveringsverzoek voldoet verder aan alle eisen: K. mag worden uitgeleverd. Tevergeefs probeert hij de beslissing aan te vechten bij de Hoge Raad.

Eind 2012, ruim anderhalf jaar nadat K. terug is in Nederland, staat de minister van Veiligheid en Justitie de uitlevering officieel toe. Deze beslissing kan K. alleen nog maar aanvechten bij de kortgedingrechter, wat hij doet. Hij blijft volhouden dat de VS een hand heeft gehad in zijn marteling. De rechter neemt wel aan dat hij gemarteld is door de Pakistaanse geheime dienst, maar niet dat de VS daarbij betrokken is geweest. K. vangt dus weer bot bij de rechter. De volgende stap is hoger beroep.

Als het hoger beroep eind mei 2013 dient bij het gerechtshof Den Haag, lijkt het tij te keren voor K. Ook voor het hof is niet aannemelijk dat de Amerikaanse autoriteiten betrokken waren bij de martelingen. Tegelijkertijd vindt het hof dat de staat aan de

Amerikanen had moeten vragen of zij de Pakistaanse autoriteiten hebben gevraagd K. aan te houden. Het hof constateert namelijk een paar opvallende omstandigheden:

- de Pakistaanse autoriteiten hebben K. aangehouden terwijl er in Pakistan geen zaak tegen hem was
- drie dagen na de aanhouding van K. heeft de VS een arrestatiebevel tegen hem uitgevaardigd
- Pakistan heeft geen uitleveringsverdrag met de VS, Nederland wel
- meer dan drie maanden voordat K. naar Nederland werd overgebracht, hebben de Amerikanen Nederland al om zijn aanhouding gevraagd

Het zou dus kunnen dat K. op verzoek van de Amerikanen is aangehouden en naar Nederland is overgebracht, zodat hij vervolgens kon worden uitgeleverd aan de VS. Als dit zo is, dan wisten de Amerikanen - of hadden ze moeten weten - dat K. gemarteld zou worden, oordeelt het hof. Dit gebeurt (bijna) altijd bij terrorismeverdachten in Pakistan, blijkt uit onderzoeken van mensenrechtenorganisaties.

Dit alles bij elkaar verplicht de Nederlandse staat navraag te doen bij de Amerikanen, oordeelt het hof. De uitlevering van K. is weer even van de baan. De staat stapt naar de Hoge Raad om de beslissing van het hof aan te vechten, maar krijgt ook daar te horen dat navraag vereist is.

De Amerikanen sturen Nederland een brief waarin zij verklaren dat *U.S. law enforcement officials* niets te maken hebben gehad met de arrestatie van K. in Pakistan. Hiermee is volgens de minister het belangrijkste bezwaar weggenomen en kan K. worden uitgeleverd. Ook deze beslissing vecht K. aan.

Op 20 januari dit jaar dient de zaak voor kortgedingrechter in Den Haag. Die oordeelt dat de brief niet voldoende is om de twijfels weg te nemen. De geheime dienst CIA valt bijvoorbeeld niet onder de onder de *U.S. law enforcement officials* uit de brief. Tijdens de zitting geeft de staat aan de rol van de CIA niet relevant te vinden. Er blijft dus onduidelijkheid over mogelijke Amerikaanse betrokkenheid. De rechter verbiedt opnieuw de uitlevering van K.

Is de zaak nu klaar?

Nee, de staat kan in hoger beroep gaan tegen dit vonnis. Dat lijkt weinig kans van slagen te hebben, gezien de uitspraak van het hof van mei 2013. Het betekent niet dat K. nooit meer uitgeleverd mag worden. De VS kan een nieuw uitleveringsverzoek doen en de minister kan een nieuwe procedure starten. Maar het staat K. dan vrij om opnieuw naar de rechter te stappen.

- September 2010: Sabir K. gearresteerd in Pakistan
- April 2011: Sabir K. uitgezet naar Nederland en op Schiphol aangehouden.
- Juni 2011: Amerikanen vragen uitlevering.
- Oktober 2011: Uitleveringsrechter ziet geen reden de uitlevering te blokkeren. Ook de Hoge Raad verbiedt de uitlevering niet.
- December 2012: Minister staat uitlevering toe.
- Februari 2013: K. vecht uitlevering aan maar vangt bot bij de kortgedingrechter.
- Mei 2013: In hoger beroep beslist het gerechtshof dat de staat navraag moet doen bij de VS over de arrestatie van K.
De Hoge Raad bevestigt deze beslissing.
- Oktober 2014: Amerikanen sturen een brief waarin zij betrokkenheid ontkennen. De minister vindt dat K. hierdoor uitgeleverd kan worden.
- Januari 2015: De kortgedingrechter in Den Haag oordeelt dat de Amerikaanse brief niet voldoende is. De uitlevering is (voor nu) van de baan.

Bijzondere rechter

Magda Koole zoekt getuigen

Magda Koole, rechter-commissaris bij de WIM-kamer

Tekst: Pauline van der Mije

Rechter-commissaris Magda Koole reist over de wereld om getuigen te horen van oorlogsmisdaden en misdrijven tegen de menselijkheid. Al is ons land niet in oorlog, Nederlanders kunnen wel dader of slachtoffer zijn van zulke misdrijven. Bovendien kunnen buitenlandse daders of medeplichtigen zich in Nederland bevinden. De rechtbank Den Haag mag dan oordelen over wat zich in andere landen heeft afgespeeld. Rechtercommissaris Koole doet het vooronderzoek, dat de zittingsrechters helpt bij het vormen van een oordeel.

De Haagse WIM-kamer (genoemd naar de Wet Internationale Misdrijven) heeft sinds 2003 zo'n tien zaken behandeld, variërend van een Nederlandse zakenman die grondstoffen voor chemische wapens aan Irak verkocht tot asielzoekers uit Rwanda, die zich in eigen land schuldig hadden gemaakt aan volkerenmoord. Eén van hen is door de WIM-kamer tot levenslang veroordeeld.

“Het zijn heel intensieve onderzoeken, met soms dagen durende getuigenverhoren”, zegt Koole. “Juridische en culturele verschillen maken het ingewikkeld. Als je al toestemming krijgt om getuigen te spreken – vaak met hulp van Buitenlandse Zaken – moet je de waarheid nog boven tafel zien te krijgen. Dat is lastig als mensen gewend zijn autoriteiten altijd gelijk te geven, of het verhaal van een ander te vertellen alsof ze het zelf hebben meegemaakt. Sommige mensen zijn ernstig getraumatiseerd. Dat heeft invloed op hoe zij zich dingen herinneren.”

Vorig jaar reisde ze met een griffier en een tolk naar Sri Lanka en Noorwegen voor een zaak over fondsenwerving onder Nederlandse Tamils voor de (in Europa verboden) Tamil Tijgers. De rechtbank legde gevangenisstraffen op tot zes jaar. Het gerechtshof in Den Haag buigt zich nu in hoger beroep over die zaak.

Koole is blij met haar functie. “Ik vind het heel belangrijk dat verdachten van zulke ernstige misdrijven worden berecht en, als ze schuldig zijn, veroordeeld.”

Lees meer over rechter-commissaris Koole en de WIM-kamer op www.rechtspraak.nl/actualiteiten. Daar staan ook interviews met andere bijzondere rechters.